

Alle burgers gelijk?

*Burgerschap
als inzet van conflicten*

Chinezen, op de vlucht vanwege de Opiumoorlogen, kwamen in de negentiende eeuw naar Amerika in de hoop op een beter leven en economische vrijheid. Ze kwamen vanwege de Gold Rush en om te werken aan de transcontinentale spoorlijn. Mede hierdoor is Chinatown in San Francisco de grootste Chinese gemeenschap in de Verenigde Staten. Foto: Arnold Ghente, ca. 1900. Library of Congress.

Hoe kunnen we bij leerlingen interesse wekken voor burgerschap? Door in te zoomen op historische episodes waarin burgerschap de inzet wordt van conflicten. Vaak is de inzet van zulke conflicten de vraag aan wie het volwaardige burgerschap toekomt en wie ervan uitgesloten moeten worden.

Het vak geschiedenis laat zien dat de algemene burgerlijke gelijkheid die we heden ten dage vanzelfsprekend vinden een zeer recent verschijnsel is. De Verenigde Staten worden bijvoorbeeld in de regel als een democratie gezien, maar dat zijn ze pas sinds de burgerrechtwetten van 1964 en 1965. Pas toen, een eeuw na de afschaffing van de slavernij, kregen de zwarte Amerikanen het kiesrecht.

Nieuwkomers

Sinds de Franse en Amerikaanse revoluties aan het einde van de achttiende eeuw is de natiestaat het raamwerk waarin burgerschap zich ontwikkeld heeft. De nationale staten waren gebaseerd op het beginsel dat alle burgers voor de wet gelijk behoorden te zijn. Maar waren alle ingezetenen van een nationale staat ook volwaardige burgers? In de regel was dat niet zo. Op elk moment in de geschiedenis is er een elite van personen die ‘vanzelfsprekend’ burger zijn. In Europa en Amerika waren dat in de negentiende eeuw de witte, volwassen mannen met een zekere mate van welstand en status die zichzelf als beheerders van de staat en als ‘kern van de natie’ opwierpen. Wanneer nieuwkomers de politieke arena betraden – mannen uit de volksklassen, mensen met een andere huidskleur, immigranten, religieuze of etnische minderheden, vrouwen – konden de gezeten burgers uit drie benaderingen kiezen: integratie, assimilatie of uitsluiting. Integratie betekende dat men van de nieuwkomers eiste dat ze zich aan de wet hielden en een nuttige bijdrage aan de natie leverden, maar hen voor het overige accepteerde zoals ze waren. Assimilatie kwam neer op een politieke pedagogie die de nieuwkomers moest omsmeden tot mensen die zo veel mogelijk leken op de gezeten burgers. Uitsluiting betekende dat men de nieuwkomers accepteerde als inwoners en als arbeidskrachten, maar niet als medeburgers.¹

De pogingen van nieuwkomers om het burgerschap te verwerven laten zien wat burgerschap betekende voor zowel de nieuwkomers als de gezeten burgers. De erfenis van de verlichting en het revolutietijdvak hadden een politieke cultuur voortgebracht waarin gelijkheid het voordeel van de twijfel genoot. De vanzelfsprekendheid van de traditie was gebroken en voor ongelijkheid moesten voortaan steekhoudende argumenten worden aangevoerd.

In de negentiende en twintigste eeuw heeft het ideaal van de gelijkheid aan kracht gewonnen,

maar we moeten daarbij wel bedenken dat gelijkheid altijd een omstreden begrip bleef – dat is het vandaag de dag nog steeds. Wat iemand moest ‘zijn’ en ‘kunnen’ om burger te worden, was keer op keer de inzet van politieke en culturele conflicten. De culturele component is van grote betekenis omdat burgerschap niet alleen een politiek-juridische maar ook een culturele categorie is. Formele rechten kunnen van staatswege worden verleend, maar iemand is pas een echte burger wanneer hij door anderen als medeburger wordt gezien en behandeld.

Deugdzame burger

Tijdens de Franse Revolutie bleek al snel dat niet alle ingezetenen als volwaardige burgers werden beschouwd.² In het debat over de grondwet in 1790 werd er van meet af aan een onderscheid gemaakt tussen de *citoyen passif* en de *citoyen actif*. Alleen de actieve burgers hadden het stemrecht en het recht om openbare ambten te bekleden. De passieve burgers genoten civiele vrijheidsrechten, maar politieke macht kregen ze niet. Om actieve burger te zijn moest iemand een man zijn, een vaste woonplaats hebben en belasting betalen ter waarde van drie dagen arbeidsloon. Dat zou hebben geleid tot een electoraat dat zestig procent van de volwassen mannen omvatte. Dat was voor die tijd een hoog percentage.

‘Op elk moment in de geschiedenis is er een elite van personen die “vanzelfsprekend” burger zijn’

Vrouwen hebben tijdens de Franse Revolutie wel burgerrechten geëist, maar niet gekregen. In 1789 werden er meerdere petitieën aan de Nationale Vergadering gericht waarin burgerrechten voor vrouwen werden geëist. Een van de auteurs van zo’n petitie, Marie-Madeleine Jodin, verklaarde: ‘De liefde voor het land, voor de vrijheid en de roem bezielen onze sekse net zo goed als de uwe, mijne heren; wij behoren op deze aarde niet tot een andere soort dan U. Het denken heeft geen sekse net zo min als de deugd.’ Burgerrechten voor vrouwen zijn in de Assemblée Nationale wel bepleit, maar haalden nooit de agenda van een plenaire zitting. Dat had te maken met het beeld van de deugdzame burger dat de mannelijke revolutionairen voor ogen stond: economisch autonoom, gezinshoofd met een vaste verblijfplaats, en niet de speelbal van ‘particuliere’

Siep Stuurman is emeritus hoogleraar Ideeëngeschiedenis aan de Universiteit Utrecht.

¹ Zie Siep Stuurman, ‘Integration, Assimilation and Exclusion in the Making of Modern Nations’, *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 120 (2007), p. 446-459.

² Hierover uitvoeriger in Siep Stuurman, *The Invention of Humanity: Equality and Cultural Difference in World History* (Harvard University Press, 2017), hfdst. 7.

hartstochten. Vrouwen werden op die gronden uitgesloten van het volwaardige burgerschap. Vrouwen waren gelijkwaardig maar ook wezenlijk 'anders', meenden de meeste politici, vaak met een verwijzing naar Rousseau. Artikel 1 van de *Verklaring van de Rechten van de Mens en de Burger* (26 augustus 1789) stelt: 'De mensen worden vrij en gelijk in rechten geboren en blijven dat.' Door over het kiesrecht voor vrouwen te zwijgen transformeerde de overgrote meerderheid van de Nationale Vergadering het universele 'de mensen' ('*les hommes*') in het restrictieve 'de mannen' ('*les hommes*'). Hun stilte kortwiekte het verlichtingsuniversalisme zonder er in het openbaar afstand van te nemen.

Gevaar voor de natie

Dat over de vereisten voor het actieve burgerschap voor mannen ook geen eenstemmigheid bestond, bleek toen de kwestie van het burgerschap van de Joden in de Assemblée Nationale ter sprake kwam. Eind 1789 kwam aan het licht dat sommige steden nog steeds protestanten uitsloten van het actieve burgerschap. Graaf Stanislas de Clermont-Tonnerre diende daarop een motie in dat niemand op godsdienstige gronden van het actief burgerschap kon worden uitgesloten. Jean-François Reubell, de afgevaardigde van Colmar in de Elzas, de regio waar de meeste Franse Joden woonden, reageerde onmiddellijk met de vraag of dat betekende dat de Joden ook het actief burgerschap zouden verkrijgen. 'Jawel,' repliceerde

Clermont-Tonnerre, 'en ik stel er een eer in dat te bevestigen.' Daarop begon een verhit debat. De argumenten van de tegenstanders van emancipatie kwamen erop neer dat de Joden eigenlijk geen 'echte' Fransen waren: zij gingen niet om met hun christelijke burens, zij trouwden nooit buiten de eigen kring, zij spraken geen Frans maar Hebreeuws of Jiddisch, en hun verlangen om terug te keren naar Israël demonstreerde dat zij geen betrouwbare Franse patriotten waren. Ten slotte waren ze een gevaar voor de natie. In de Elzas bezaten ze volgens Reubell voor miljoenen ponden aan hypotheek. Geef ze ook nog politieke rechten, riep hij uit, en over tien jaar is de Elzas een Joodse kolonie.

De voorstanders van emancipatie betoogden dat trouwen in eigen kring normaal was: katholieken en protestanten deden dat ook. Joodse mannen die aan alle criteria voor het burgerschap voldeden, moesten niet worden uitgesloten alleen maar omdat ze Joden waren. Er moest niet met twee maten worden gemeten.

De voorstanders vonden echter ook dat de Joden blijk gaven van vele ondeugden en achterlijke denkbeelden, maar zij weten de Joodse 'degeneratie' aan een duizendjarige christelijke onderdrukking. Aan het burgerschap kenden zij een pedagogische opdracht toe. Als volwaardige leden van de nieuwe Franse natie zouden de Joden 'heropgevoed' worden tot verlichte burgers. Een protestantse afgevaardigde sprak de verwachting uit dat de geëmancipeerde Joden 'onze zeden en gewoonten' zouden overnemen. Een andere afgevaardigde stelde voor om de rabbi's te vervangen door synagogendirecteuren die moesten worden opgeleid in staatsscholen. Joodse kinderen moesten naar Franse openbare scholen. Uiteindelijk duurde het nog bijna twee jaar tot de Joodse emancipatie door de Assemblée gevoteerd werd. Clermont-Tonnerre vatte de strekking van deze verlichte emancipatie samen in een formule die veel later, onder de Derde Republiek, nog vaak geciteerd zou worden: 'We moeten alles weigeren aan de Joden als volk ('*nation*'), en alles toekennen aan de Joden als individuen. (...) Er kan geen gemeenschap van niet-burgers in de staat bestaan, en geen natie binnen de natie.'

Dit is een assimilationistisch begrip van burgerschap. De Joden werden opgenomen in de nationale gemeenschap op voorwaarde dat zij wat minder 'Joods' zouden worden. In de debatten over het Joodse burgerschap kozen de tegenstanders voor uitsluiting terwijl de voorstanders assimilatie bepleitten. Veel Franse Joden opteeden voor een mix van integratie en assimilatie, bijvoorbeeld door hun kinderen naar Franse staatsscholen te sturen maar ze in eigen kring ook lessen over Joodse cultuur en godsdienst te geven. In hun ogen was radicale assimilatie een vorm van uitsluiting.

Na het ondertekenen van de *Civil Rights Act* van 1964, waarmee zwarte Amerikanen stemrecht kregen, hield president Lyndon B. Johnson een toespraak voor het Amerikaanse volk via de televisie. In de zaal zaten onder anderen Robert Kennedy, J. Edgar Hoover en Martin Luther King.

Wit verklaard

De Verenigde Staten ontstonden als een immigratiemaatschappij.³ Behalve de *Native Americans* was iedereen migrant of stamde af van migranten. De vrijwillige migranten waren aanvankelijk meest Europeanen; de onvrijwillige migranten waren Afrikaanse slaven. De slaven waren geen burgers, sociaal noch politiek, maar door hun productieve bijdrage en hun sociale interactie met witte mannen en vrouwen maakten zij wel een integraal deel uit van de Amerikaanse maatschappij. De 'indianen' stonden daarentegen buiten de nieuwe samenleving. De Europese kolonisten hadden hun arbeid niet nodig, maar aasden op hun grond. De gedragslijn van de Amerikaanse *settlers* en de Amerikaanse staat jegens de *Native Americans* kwam neer op een langzame genocide.

Wie konden er nu volwaardige burgers van de nieuwe Amerikaanse republiek worden? Tot aan de Burgeroorlog feitelijk alleen witte Europeanen. Daarna verkregen de voormalige slaven het burgerrecht, maar Amerika bleef een gesegregeerde maatschappij en de zuidelijke staten slaagden er weldra in de rechten van de zwarte Amerikanen tot een dode letter te maken. Na 1880 veranderde het patroon van de immigratie drastisch. De nieuwe migranten kwamen uit Midden-, Oost- en Zuid-Europa, en – in Californië – uit China en Japan. De Chinese en Japanse arbeiders werden, in tegenstelling tot de Ieren, niet 'wit verklaard'. Zij konden dus geen Amerikaanse burgers worden, omdat naturalisatie alleen openstond voor 'free white persons'.

Er kwamen inderdaad steeds meer beperkingen. Vanaf 1882 werd de Chinese immigratie voor tien jaar stopgezet (verlengd in 1892 en permanent gemaakt in 1902). De immigratiewet van 1917 creëerde een 'zone van uitsluiting' waaruit geen migranten meer zouden worden toegelaten. Dit omvatte 'Arabia', Afghanistan, Birma, India, Thailand, Indochina, de Maleisische Staten, Indonesië, Aziatisch Rusland en Polynesië. Er bestond al een bilaterale overeenkomst met Japan over beperking van de Japanse immigratie. In het algemeen werden 'Aziaten' gedefinieerd als 'niet-wit' en dus niet gekwalificeerd voor het burgerschap.

In 1868, drie jaar na het einde van de Burgeroorlog, werd het Veertiende Amendement op de Grondwet aangenomen. Toen werd voor het eerst een algemene, niet rasgebonden regel geformuleerd over het Amerikaanse burgerschap: 'All persons born or naturalized in the United States, and subject to the jurisdiction thereof, are citizens of the United States and of the state wherein they reside.' Hiermee werd het *ius soli* de grondslag van het Amerikaanse burgerschap. In het Vijftiende Amendement (1870) werd discriminatie op grond van 'ras' of 'kleur' verboden.

Portret van graaf Stanislas de Clermont-Tonnerre door Adolf Wertmüller, 1781.

Het Veertiende Amendement was aangenomen om het burgerrecht van de slaven en hun nakomelingen te garanderen, maar in de tekst komen de woorden *slave* en *black* niet voor. De universele taal van het amendement maakte dus ruimte voor een bredere interpretatie. Een rechtszaak aangespannen door een zoon van Chinese immigranten, die zelf in Amerika geboren was, gaf uiteindelijk de doorslag.

Gedetineerd

Wong Kim Ark werd in 1873 geboren in San Francisco. In 1890 keerden zijn ouders terug naar China.⁴ Wong, die werkte als kok in een restaurant, bezocht hen in datzelfde jaar en kwam in juli terug in San Francisco waar hij zonder problemen de douane passeerde. Vier jaar later ging hij weer naar China, maar toen hij terugkwam in 1895 werd hij niet toegelaten. Op bevel van de havenautoriteiten werd hij gedetineerd op het schip waarmee hij was binnengelopen. De *immigration officer* in San Francisco meende dat de zinsnede 'and subject to the jurisdiction thereof' in het Veertiende Amendement niet van toepassing was op Wong omdat zijn ouders onderdanen van de Chinese keizer waren en hijzelf derhalve ook. Hij baseerde zich op de in het volkenrecht gangbare regel dat de kinderen van personen die tijdelijk in een ander land verbleven het onderdaan- of ►

³ Zie Aristide R. Zolberg, *A Nation by Design: Immigration Policy in the Fashioning of America* (Harvard University Press, 2006).

⁴ Over de Chinese gemeenschap in Californië, zie Maxine Hong Kingston, *China Men* (London: Picador Books, 1981).

Wong Kim Ark ging op visite bij zijn ouders in China en kon vervolgens de VS niet meer in. Foto van een immigratiedocument uit 1904.

burgerschap van hun ouders behielden. Het volkenrecht volgde dus de regel van het *ius sanguinis* ('bloedrecht') terwijl het Veertiende Amendement het *ius soli* vooropstelde. Hoo Lung Suey, een vriend van Wong Kim Ark, gesteund door de Chinese gemeenschap in San Francisco en vertegenwoordigd door het advocatenkantoor Naph-taly, Friedenreich en Ackerman, tekende beroep aan tegen de beslissing van de *immigration officer* bij het District Court van Noord-Californië. De advocaten van Wong Kim Ark constateerden dat de ouders van Wong, lang voor zijn geboorte en tot aan 1890, woonachtig waren op het adres 751 Sacramento Street in San Francisco en 'were not engaged in any diplomatic or official capacity under the Emperor of China, but were engaged only in the prosecution of business'. Zij waren dus geen tijdelijke ingezetenen ('sojourners'). De advocaten voerden voorts aan dat Wong al die tijd onderworpen was geweest aan het gezag en de wetten van de Verenigde Staten en was aangeslagen voor de belasting en ook anderszins was behandeld als burger.⁵

Het District Court volgde de redenering van de advocaten, stelde Wong Kim Ark in het gelijk en gelastte zijn invrijheidstelling. Tegen dit vonnis tekende het openbaar ministerie beroep aan en zo belandde de zaak op de rol van het Supreme Court in Washington. De advocaat-generaal vatte het probleem als volgt samen: 'Wong Kim Ark... departed for China on a temporary visit, with the intention of returning, and did return in the year 1890, and was permitted to enter the United States on the sole ground that he was a native-born citizen of the United States. He again departed for China in 1894 upon a temporary visit, and upon returning thereto in August, 1895, was refused permission to land, on the ground that he is not a citizen of the United States. The question presented by the record, therefore, is whether a person born within the United States of parents

the subjects of a foreign power is a citizen of the United States.'⁶

In 1898 wees het Supreme Court vonnis. Het stemde in met de interpretatie van het Veertiende Amendement door het District Court van Noord-Californië. De argumentatie van het vonnis berustte op vier pijlers: 1) Het Amerikaanse burgerschap moest gezien worden als de rechtsopvolger van het begrip 'onderdaan' in de Engelse *common law*, die op het *ius soli* gebaseerd was, inclusief de onderschikking aan de feitelijke rechtsmacht van de vorst. 2) De opstellers van het Veertiende Amendement hadden de manifeste bedoeling om een einde te maken aan uitsluiting op grond van ras of huidskleur. Zij hadden met zoveel woorden bevestigd dat de kinderen van 'Mongoolse' migranten hetzelfde recht genoten als alle anderen. 3) De Amerikaanse rechtspraak was er altijd van uitgegaan dat de kinderen van immigranten automatisch het Amerikaanse burgerschap verkregen. De volkenrechtelijke regel dat de kinderen van 'tijdelijke ingezetenen' – vergelijkbaar met de categorie die in onze tijd met de term 'expats' wordt aangeduid – was in dit geval dus niet van toepassing, en zou bovendien het burgerschap van de nakomelingen van Europese immigranten op losse schroeven zetten. 4) De *Chinese Exclusion Acts* waren gewone wetten en hun uitlegging was derhalve ondergeschikt aan het Veertiende Amendement.

Trump en Wong

Dit vonnis was van grote betekenis. Het bevestigde de brede interpretatie van het Veertiende Amendement als het handvest van het Amerikaanse burgerschapsrecht en geldt tot op dag van vandaag. Het is goed denkbaar dat president

⁵ Zie *US Supreme Court Transcript of Record U.S. v. Wong Kim Ark* (Series *The Making of Modern Law*: s.l. s.d.), i, p. 6-7.

⁶ *Ibidem*, ii, 1.

⁷ Zie Ira Berlin, *The Making of African America: The Four Great Migrations* (London: Viking, 2010).

Trump in aanvaring met dit vonnis zal komen in zijn campagne tegen de zogenaamde Mexicaanse *anchor babies*, kinderen geboren in de Verenigde Staten, maar van wie de moeder geen Amerikaans staatsburger is. Op Trumpiaanse websites zijn al laatdunkende commentaren geplaatst over de uitspraak van het Supreme Court in de zaak Wong Kim Ark.

Het vonnis van 1898 was van betekenis voor alle kinderen van migranten. Dat betekende echter niet dat Aziaten en Afrikanen voortaan vrijelijk Amerika binnen konden komen. De *Johnson-Reed Act* van 1924 beperkte de immigratie door middel van een quotasysteem, teneinde de raciale samenstelling van de Amerikaanse bevolking in de toekomst constant te houden. In 1929 werden de eerste quota vastgesteld: 109.000 voor de drie landen van de 'oude immigratie' (het Verenigd Koninkrijk, Ierland en Duitsland), 18.000 voor de rest van Noordwest-Europa en ongeveer 20.000 voor Oost- en Zuid-Europa en Europees Rusland. De expliciet racistische grondslag van de quota bleef bestaan tot 1952 toen de rasbarrière voor het burgerschap werd afgeschaft. Maar het quantum voor Noordwest-Europa werd gehandhaafd op vijftientig procent van alle immigratie, wat de facto neerkwam op 'witheid' als belangrijkste criterium. De quota werden afschaft in 1965, als onderdeel van de *civil rights*-wetgeving onder president Johnson. Daarna kwamen nieuwe immigranten uit Azië en Afrika naar Amerika, onder wie de vader van Barack Obama.⁷ De strijd voor hun volwaardige acceptatie door de witte meerderheid is echter nog steeds gaande. De recente pogingen van rechtse Republikeinen, waaronder Donald Trump, om te 'bewijzen' dat Obama geen echte Amerikaanse burger is, zijn een symptoom

van de collectieve psychologie van een groot deel van de witte Amerikaanse gemeenschap.

Kleine verhalen

Het geschiedenisonderwijs kan bijdragen aan een beter begrip van burgerschap door de blik te richten op conflicten over de grenzen van burgerschap. Dat kunnen beroemde voorbeelden zijn, zoals de Joodse emancipatie in de Franse en Bataafse Revoluties of het optreden van Martin Luther King in Amerika. Maar we kunnen ook voorbeelden gebruiken die minder in het oog lopen, zoals het juridische gevecht van Wong Kim Ark tegen zijn dreigende uitzetting uit de Verenigde Staten.

'We moeten niet vergeten dat er zonder al die "kleine verhalen" over gewone mensen helemaal geen "groot verhaal" zou zijn'

In zo'n geval kunnen documenten zoals het vonnis van het Supreme Court en de daarbij aangevoerde bewijsstukken gebruikt worden in combinatie met de levensgeschiedenis van Wong Kim Ark, om te laten zien wat burgerschap voor één persoon betekende en welk licht dat werpt op het grote verhaal over democratie, (on)gelijkheid en burgerschap in de Amerikaanse geschiedenis. Het is voor leerlingen interessant om te ontdekken hoe het 'grote' verhaal van burgerschap en natievorming een rol speelt in de levensverhalen van heel gewone mensen. En omgekeerd, want we moeten niet vergeten dat er zonder al die 'kleine verhalen' over gewone mensen helemaal geen 'groot verhaal' zou zijn. ■

Native Americans van het Columbia Plateau, 1908. Foto: Benjamin A. Gifford.

